

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Vad ska läsas?

- En undersökning av litteraturförmedling i
Svenska spår 2 och *Svenska impulser 2*

Fredrik Dahl

LAU690

Handledare: Erik Husberg

Examinator: Andreas Gunnarsson

Rapportnummer: HT11-2480-12

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Vad ska läsas? – En undersökning av litteraturförmedling i *Svenska spår 2* och *Svenska impulser 2*

Författare: Fredrik Dahl

Termin och år: HT 2011

Kursansvarig institution: För LAU690: Sociologiska institutionen

Handledare: Erik Husberg

Examinator: Andreas Gunnarsson

Rapportnummer: HT11-2480-12

Nyckelord: Litterär kanon, läroböcker, litteraturförmedling, litterärt urval och utformning

Syftet med uppsatsen är att göra en läroboksundersökning av två läroböcker för svenska 2 på gymnasiet, *Svenska spår 2* och *Svenska impulser 2*. Undersökningen syftar till att studera läroböckernas litteraturförmedling. Mina frågeställningar för uppsatsen är: Vilka författare och verk är det som representeras och återges i läroböckerna? Finns det en uppfattning i läroböckerna om vilken sorts litteratur som skall läsas. d.v.s. finns det idag en sorts icke officiell kanon i läroböckerna? Hur har kanondebatten påverkat läroböckernas litterära urval och utformning? För att undersöka detta så har jag gjort en jämförande analys med referenspunkterna: författare som presenterats och verk som återges i *Svenska spår 2* och *Svenska impulser 2*. I undersökningen kom jag fram till att det inte var en fråga om det finns en faktisk kanon, utan snarare om att den finns, och att den gör det i läroböckerna. Men därmed är det heller inte sagt att litteraturen som beskrivs i böckerna representerar någon sorts bestämd kanon eller att dess litteratur ses som mer läsvärd eller viktigare än någon annan. Jag anser istället att frågan om kanon mer handlar om en föreställning om litteratur, hur den kan läsas, vad den ger oss, vad den kan säga oss och hur vi kan använda oss av den i dagens samhälle. Detta är i alla fall mitt intryck efter att ha studerat läroböckernas litteraturförmedling. Vad jag grundar dessa antagande på är de två läroböckernas litterära urval, upplägg, och hur läroboksförfattarna använder sig av och förhåller sig till litteraturen. Som svensklärare bör jag vara medveten om att litteratur bygger på ett urval baserat på värderingar och föreställningar som påverkar elevernas inställning och motivation att vilja läsa.

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	3
1. Inledning	4
2. Syfte och problemformulering.....	7
3. Teoretisk anknytning.....	8
4. Metod och material.....	12
Urval av läroböckerna	13
5. Resultat	14
Svenska spår 2	14
<i>Rötter</i>	15
<i>Barndom</i>	17
<i>Längtan</i>	20
<i>Protest</i>	22
Svenska impulser 2	23
” <i>Sjung o gudinna</i> ” – från Homeros till Shakespeare.....	24
” <i>I den bästa av världar</i> ” – litteraturen under 1700- och 1800-talen	27
” <i>Och ur dess aska flammar solen upp</i> ” – litteraturen under 1900- och 2000-talen	31
6. Slutdiskussion	37
Litteraturlista.....	42
Tryckta källor	42
Elektroniska källor	43

Tabellförteckning

Tabell 1: Författare med återgivna verk i kapitlet rötter.....	17
Tabell 2: Författare med återgivna verk i kapitlet barndom.....	19
Tabell 3: Författare med återgivna verk i kapitlet längtan	21
Tabell 4: Författare med återgivna verk i kapitlet protest	23
Tabell 5: Författare med återgivna verk i kapitlet ”Sjung o gudinna” – från Homeros till Shakespeare	26
Tabell 6: Författare med återgivna verk i kapitlet ”I den bästa av världar” – litteraturen under 1700- och 1800-talen	30
Tabell 7: Författare med återgivna verk i kapitlet ”Och ur dess aska flamar solen upp” – litteraturen under 1900- och 2000- talen	35

1. Inledning

Vad är egentligen en litterär kanon? Begreppet är omdiskuterat och ständigt återkommande inom skolans litteraturundervisning. Diskussionerna kring undervisningen rör främst två frågor. För det första, frågan om att litteraturläsning är främjande för elevernas lärande och för det andra är det en fråga om litteratur och framförallt vilken litteratur som skall läsas. Alltså handlar det om uppfattningar och föreställningar om vad som skall läsas och varför.

Betydelsen av kanon definieras av Nationalencyklopedin bl.a. på följande sätt, måttstock, rättesnöre, regel(samling), text(er) eller dokument som anses normerande inom något område. För litteraturen har det följande innebörd, ”det urval av litterära verk som vid en viss tid läses i skolor, är föremål för forskning, hålls aktuella genom nyutgåvor osv. Detta urval beror av tidens värderingar och antas präglade nya generationers normer och litterära uppfattning”.¹ Det handlar om ett urval av viss litteratur som tillskrivs en större betydelse och ses som viktigare och mer relevant än annan litteratur. Av citatet ovan framgår det att uppfattningar om litterära verk hänger samman med vilka värderingar och normer som skall förmedlas till läsarna genom litteraturen. Litteraturen står för någonting som är värt att bevara.

Det som gör ämnet intressant för en undersökning är att det under flera år har rasat en intensiv debatt i Sverige angående införandet av en litterär kanon i skolan. Debatten kallas ”kanondebatten”. Bakom förslaget stod folkpartisten Cecilia Wikström som i sin motion till riksdagen 2006 föreslog införande av en litterär kanon i skolan. Utgångspunkt i motionen är det enligt Wikström konstaterade sambandet mellan skönlitterär läsning, läsförmåga och elevprestationer. I sin motivering skriver hon bl.a. att, ”Litteraturen är en ingång till svenska språket men binder också samman generationer, minoriteter och landsändar med varandra och ger oss gemensamma referenspunkter när det gäller den svenska litteraturen och historien så som den speglas av svenska författare genom seklerna”.²

Wikström tar också upp frågan om elevernas försämrade läsförmåga och hänvisar till en skolverksrapport. Vidare motiverar hon införandet av en kanon med att den skulle kunna ge eleverna det stöd de behöver av skolan för att kunna tillgodogöra sig litteraturen. ”Det skulle

¹ Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/lang/kanon/220745> (2011-11-17).

² Sveriges Riksdag, Motion 2008/09:Ub236 Litterär kanon, http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GW02Ub236 (2011-11-18).

tydliggöra elevernas rätt till stöd av skolan för att få läsa de främsta svenskspråkiga författarna och världslitteraturens stora verk”.³ Införandet av en kanon skulle hjälpa de elever som inte får det stöd hemifrån som de skulle behöva för sin läsning samt de elever med invandrarbakgrund som inte har någon naturlig koppling till litteratur på svenska. Wikström konstaterar också att den svenska skolan fram till 1960-talet hade en litterär kanon.

Avslutningsvis diskuterar Wikström hur en eventuell kanon skulle komma att utformas och om vem eller vilka som skulle göra detta. Wikströms förslag är att saks experter inom litteraturvetenskap, kulturhistoria och läsundervisning skulle göra detta samt att den allt eftersom skulle uppdateras. Om lärarnas förhållningssätt till denna kanon skriver Wikström, ”Listan på vilka verk som ska ingå i kanon ska vara en bas och därutöver ska lärarna ha möjlighet att presentera andra verk för eleverna”.⁴

Redan från början fick förslaget hård kritik och riksdagen tog aldrig beslut om införandet av någon kanon. Staffan Bohman konstaterar i sin bok *Att sätta ansikte på samhällen* att det finns en ovilja att införa någonting som kan ses som en kvalitetstävling och att det i kanonarbetet finns uttalade nationalistiska drag. Drag som ur svenskt perspektiv inte är så bekväma.⁵ Trots avslaget återkom Wikström både 2007 och 2008 med nya motioner, även dessa avslogs. Men så här i efterhand kvarstår egentligen frågorna om vad själva debatten handlade om. Var det att införa en kanon för att förbättra elevernas läskunnighet och på så sätt stärka deras prestationer? Handlade det om vilken sorts litteratur som skall läsas i skolan och vad som anses som bra litteratur, värd att läsa? Var det som Wikström skrev i motionen att det handlade om att skapa en naturlig koppling till litteratur på svenska för invandrarelever. Frågorna kan fortsätta att ställas upp i all oändlighet men den intressantaste frågan kvarstår fortfarande, nämligen frågan om varför det blev en sådan intensiv och infekterad debatt kring Cecilia Wikströms motion.

Ytterligare en fråga som väcker intresse och gör ämnet intressant för min uppsats är att det idag ändå existerar en sorts faktisk eller outtalad litterär kanon. Bohman skriver, ”att även om en riksdag eller regering undviker att fastställa nationell kanon så finns alltid icke-officiella

³ Sveriges Riksdag, Motion 2008/09:Ub236 Litterär kanon, http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GW02Ub236 (2011-11-18)

⁴ Ibid.

⁵ Bohman Staffan, *Att sätta ansikte på samhällen*, Stockholm 2010, s. 56.

kanon. Människor, grupper, politiker m fl skaffar sig alltid kanon, mer eller mindre uttalat”.⁶ Då väcker det också frågan om varför Wikströms förslag om en bestämd kanon väcker så starka känslor om det ändå finns en sorts kanon, outtalad eller faktisk, som ändå rangordnar litteraturen. Och om den faktiska kanonen är den litteratur som har blivit bestående så borde det rimligen bero på att den har ansetts värd att läsa. Hur ser i så fall denna faktiska kanon ut och var finns den?

⁶ Bohman Staffan, *Att sätta ansikte på samhällen*, Stockholm 2010, s. 56.

2. Syfte och problemformulering

I diskussionen om införandet av en litterär kanon framgick det, vilket Bohman beskrev, att det idag redan finns en sorts faktisk eller outtalad kanon som bygger på människors och gruppers föreställningar. Eftersom mycket av diskussionerna rörande kanondebatten också handlar om skolan och elevernas litteraturläsning så skulle det vara intressant att studera om denna kanon som Bohman beskriver också finns i gymnasieläroböckerna. Hur ser den i så fall ut?

Syftet med uppsatsen är därför att göra en läroboksundersökning av två läroböcker för svenska 2 på gymnasiet. Undersökningen syftar till att studera böckernas litteraturförmedling.

Mina frågeställningar för uppsatsen är:

- Vilka författare och verk är det som representeras och återges i läroböckerna?
- Finns det en uppfattning i läroböckerna om vilken sorts litteratur som skall läsas.
D.v.s. finns det idag en sorts icke officiell kanon i läroböckerna?
- Hur har kanondebatten påverkat läroböckernas litterära urval och utformning?

3. Teoretisk anknytning

Flera böcker tar upp och diskuterar kanonbegreppet ur olika perspektiv. Dels handlar det om huruvida det finns en omedveten eller faktisk kanon liknande den Boman beskriver. Det handlar om olika uppfattningar och föreställningar om kanon, vad den innebär, betyder och vilken sorts litteratur den representerar. Dessutom framgår det att diskussionen om kanon är starkt knuten till föreställningen om ett kulturellt och historiskt arv som ses viktigt för individernas identitetsskapande. Vidare handlar det om lärares och elevers förhållningssätt till litterära texter men också om hur diskussionerna påverkar litteraturundervisningen i skolan. Materialet om litterär kanon är omfattande och syftet är inte att presentera allt utan snarare ge en kort presentation och beskrivning av det som är relevant och intressant för undersökningen.

Lars Brink diskuterar kanonuppfattningar i sin artikel, *Kanon och kulturarv i ett föränderligt samhälle*. Tanken på ett gemensamt arv ses som viktigt för de enskilda individernas identitetsskapande. Men det riktas kritik mot kanon för att vara elitistisk, mansdominerad och sedd ur ett västerländskt perspektiv. Om svenskämnetts förhållningssätt skriver Brink, ”Skall t.ex. svenskämnet främst vara identitetsskapande, demokratiutvecklande eller ett ämne som också ger elever tillgång till fiktiva läsararter och ökad förståelse för själva det litterära berättandet?”⁷. Brink berör också lärarnas kunskapsförmedling. Sker den genom nedsipping dvs. inhämtade kunskaper från akademisk nivå förenklas till en lägre nivå? Eller är det genom eftersläpning, dvs. de påverkas av sin egen studietid och dess teorier och metoder?⁸

I SVENSKÄMNET & SVENSKUNDERVISNINGEN, *Delarna och helheten* skriver Per Olof Svedner om lärarnas förhållningssätt till litterär kanon. Han konstaterar att det finns en outtalad skolkanon som lärarna ärver eller fostrats in i. På vissa håll förekommer det lokala kanonlistor över litteratur som skall läsas.⁹ I tidningen *Svenskläraren* ur artikeln *Är litteraturen mål eller medel* beskriver Svedner att det handlar om frågan att kombinera elevernas egna litteraturupplevelser med litteraturvetenskapen. Detta skulle möjliggöras genom att med hjälp av litteraturanalyser ta del av ett på förhand givet innehåll. Invändningen mot detta är att analysen från början bygger på ett givet innehåll. Det blir lärarens och skolans analys inte elevens. I texten diskuteras kraven på bevarandet av det svenska kulturarvet och

⁷ Brink Lars, ”Kanon och kulturarv i ett föränderligt samhälle”, i Staffan Thorson (red.), *Andra nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning*. Göteborg 2004, s. 21.

⁸ Ibid, s. 24 ff.

⁹ Svedner Per Olof, *SVENSKÄMNET & SVENSKUNDERVISNINGEN, Delarna och helheten*, Lund 2010, s. 49.

införandet av humanistiska och västerländska normer. Motiveringen för detta är att det annars riskerar att försvinna p.g.a. dagens mångkulturella samhälle. Mot detta står tanken om ett kulturarv som lever vidare av egen kraft och därför inte behöver legitimeras. En verklig humanism är istället att använda sig av litteraturarvet som ett medel för att nå ett betydelsefullt innehåll snarare än att se arvet som ett mål i sig.¹⁰

Brink ser det mångkulturella samhället på ett helt annat sätt och frågan borde enligt honom istället handla om de många kulturarven snarare än om det gemensamma kulturarvet. En orsak till detta är bl.a. att litteraturvalet i dagens skolor påverkas av helt andra faktorer än tidigare. Det handlar om frågor om demokrati, tolerans, värdegrund och integration. Brink konstaterar att dagens mångkulturella och individualistiska utveckling ändå har ett behov av någon sorts nationellt sammanhang. Enligt pedagogikprofessorn Olga Dysthe kan skolan fylla en viktig funktion i detta sammanhang genom dialogskapande, dels mellan elever men också mellan den enskilde eleven och omgivningen. Litteraturen skulle vara verktyget i dessa dialoger. Men för att använda sig av litteraturen som verktyg så krävs det att läsaren har viss litterär förmåga.

John Guillory skriver att kanon anses symbolisera den dominerande klassen kultur och ses som begränsad och ickerepresentativ. Men som han konstaterar skall detta ses mot den kontext eller samhälle den har tillkommit i.¹¹ Liknande kritik har riktats mot den svenska litteraturundervisningen bl.a. har den ansetts alltför nationalistisk. Idag handlar det mer om frågan om det gemensamma arvet i dagens mångkulturella Sverige. Kanon anses vara ålderdomlig och försumma den aktuella och moderna litteraturen. Men Guillory menar att kanon snarare står för utveckling och hävdar att moderna verk ges plats på bekostnad av de äldre och han skriver, ”de återstående äldre verken måste därmed i ännu högre grad bedömas som representativa eller unika för att vara kvar”.¹²

I *Litteraturhistoriens grundbegrepp* diskuterar Staffan Bergsten och Lars Elleström kanons föränderlighet och innehåll. De konstaterar att kanon bör innehålla olika sorters litteratur, inte minst den litteratur som tilltalar den vanlige läsaren. Problemet är bara att all litteratur inte ryms inom kanonbegreppet. Syftet med kanon enligt dem är att vara en översiktskarta över

¹⁰ Svedner Per Olof, ”Är litteraturen mål eller medel”, *Svenskläraren Tidsskrift för svenskundervisning*. Kivik 2006, nr 2, s. 16 f.

¹¹ Brink, 2004, s. 27 ff.

¹² Ibid, 2004, s. 28.

litteraturen där läsarna kan finna godbitarna men med för mycket litteratur tappar den sin funktion. Men för den skull betyder det inte att litteraturen skall klassificeras och bedömas utifrån kanonens riktlinjer. Ur ett pedagogiskt perspektiv handlar det om hur mycket stoff elever kan förväntas inhämta. Bergsten och Elleström ser kanon som en fast punkt och det är mot bakgrunden av den som den övriga litteraturen blir synlig.¹³

Anne-Kari Skardhamar beskriver i sin bok *Litteraturundervisning i skolan* bl.a. hur elevers subjektiva tolkningar av litterära texter kan vara en utgångspunkt för vidare studier. Hon beskriver det som att de litterära texterna fungerar som en startknapp för elevernas lärande. Utifrån texterna skapar eleverna sina egna föresällningar och erfarenheter. Skardhamar beskriver det som att egenskaperna i texten blir till erfarenheter hos eleverna. Det är inte texten utan läsaren som är objektet för analysen. En objektiv tolkning syftar snarare mer till att studera texten och författarens mening med den. I den objektiva tolkningen framgår det heller inte alls på samma sätt som i den subjektiva vad eleverna själva får ut av texterna. Kardhamar konstaterar att det är med skriftliga, muntliga och språkliga aktiviteter i klassrummet som eleverna inhämtar kunskap.¹⁴ Vidare diskuterar hon kanonbildningar och kulturarv och konstaterar att införandet av ny litteratur och samtidslitteratur beror på att eleverna skall känna igen sig. Detta kallas för identifikationestetik. I samband med detta beskriver hon den äldre litteraturens betydelse för elevernas kulturella och historiska identitet. Kardhamar skriver ”Ur en humanistisk synvinkel är det viktigt att ge eleverna del i vad människor har tänkt om det att vara människa genom litteraturen före vår egen tid”.¹⁵

Om skolans kunskapsförmedlande roll skriver Gilje och Grimen i *Samhällsvetenskapernas förutsättningar* följande, ”en stor del av det som vi senare i livet anses vara sant och riktigt har vi lärt oss i skolan, och vi anser det ofta vara sant och riktigt just därför att skolan har förmedlat det”. Därför är det en viktig och omdiskuterad fråga om vad skolan skall förmedla.¹⁶

¹³ Bergsten Staffan och Elleström Lars, *Litteraturhistoriens grundbegrepp*, Lund 1990, s. 36 ff.

¹⁴ Skardhamar Anne-Kari, *Litteraturundervisning i skolan*, Oslo 1993, s. 40 ff.

¹⁵ Ibid, 1993, s. 85.

¹⁶ Gilje Nils och Grimen Harald, *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Göteborg 1992. s, 18.

Bengt-Göran Martinsson lyfter fram läsarens betydelse för litteraturen i *Tradition och betydelse*. Men som Martinsson skriver så kräver det också att eleven i sin tur tar del och kan använda sig av litteraturen med de verktyg som krävs.¹⁷

I *Gymnasiets litterära kanon, Urval och värderingar i läromedel 1910-1945* skriver Lars Brink att läroboksutgivning alltid förutsätter ett urval av texter. Urvalet bestäms av kriterier som kan vara gemensamma för samhället eller skolan. Det bygger på olika värderingar. Urvalet och värderingarna skapar en uppfattning, en kanon, som är förutsättningen för urvalet. Eftersom värderingar förändras med tiden så måste också det litterära urvalet göra det. Detta beskriver Brink som *kanonbildningsprocess – eller kanonförändringsprocess*. Värderingar avgör inte bara urvalet av texter utan också frågan om hur de skall läsas och tolkas.¹⁸

¹⁷ Martinsson Bengt-Göran, *Tradition och betydelse*, Linköping 1989, s. 9.

¹⁸ Brink Lars, *Gymnasiets litterära kanon, Urval och värderingar i läromedel 1910-1945*, Uppsala, 1992, s. 13 ff.

4. Metod och material

Uppsatsen handlar om kanonbegreppet i läroböcker och med utgångspunkt i kanondebatten är tanken att jag skall studera om det förekommer det Staffan Bohman beskriver som en icke officiell kanon i läroböckerna. Som jag skrev tidigare är syftet med uppsatsen att göra en läroboksundersökning av två läroböcker för svenska 2 på gymnasiet. I undersökningen kommer jag göra en jämförande analys av dessa böcker för att studera deras litteraturförmedling. Eftersom läroböckerna är från 2002 och 2010 och kanondebatten rasade mellan 2006/08 så borde en jämförelse av böckerna kunna påvisa om kanondebatten har påverkat det litterära urval eller inte.

I teoretisk anknytning konstaterade Lars Brink att läroboksutgivning alltid förutsätter ett urval av texter och det är detta urval som skall undersökas. Jämförelsen av läroböckerna inbegriper frågan om det som Tim May beskriver som värdeomdömen. D.v.s. jag som forskare faller omdömen om det jag undersöker när jag bedömer det i förhållande till något annat.¹⁹

För att det ska vara möjligt att göra en jämförande analys av läroböcker kommer jag använda mig av jämförelsepunkter, d.v.s. de saker som skall jämföras med varandra. De jämförelsepunkter jag har valt ut och kommer använda mig av är dessa två, författare som presenteras i läroböckerna och verk som återges i läroböckerna. I *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad* står det bl.a. följande om val av jämförelsepunkter, ”att slutsatser tenderar att bli rätt annorlunda beroende på vilka jämförelsepunkter som väljs”.²⁰ Därför kommer mitt resultat precis som det beskrivs ovan att baseras på de jämförelsepunkter jag har valt att använda mig av i undersökningen. I en annan undersökning eller med andra jämförelsepunkter är det troligt att resultatet skulle bli annorlunda.

¹⁹ May Tim, *Samhällsvetenskaplig forskning*, Open University Press, Buckingham 1997, s. 64 f.

²⁰ Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik och Wängnerud Lena, *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Stockholm 2003, s. 149.

Urval av läroböckerna

Eftersom kanondebatten handlade om införandet av litterär kanon i skolan så var tanken först att använda mig av läroböcker i litteraturhistoria för min undersökning, men kunde inte göra detta främst av två orsaker. För det första så ville jag jämföra en och samma lärobok fast i två olika upplagor, en som utkom innan debatten och en som utkom efter. För det andra så fanns det inga förlag som hade kommit ut med några läroböcker som stämde in på detta. Förlag som t.ex. Natur och Kultur har en nyutgåva av deras *Ekengrens svenska Litteraturbok 2* på gång (utkommer 2012-03-21) som skulle ersätta den tidigare upplagan från 2003. Jag var i kontakt med förlaget och frågade om det fanns möjlighet att få tillgång till boken men de hänvisade till att den utkommer våren 2012.

Svenska spår 2 och *Svenska impulser 2* överrenstämde däremot på det jag sökte. De är inga läroböcker i litteraturhistoria utan i svenska 2. Däremot har den ena boken utkommit innan kanondebatten och den andra efteråt. Litteraturen är dock en viktig del i läroböckerna och i svenska 2 kursens innehåll. I Gy 2011 står det bl.a. att kursen skall innehålla följande, ”Svenska och internationella författarskap, såväl kvinnliga som manliga, och skönlitterära verk, vilket även inkluderar teater samt film och andra medier, från olika tider och epoker” samt relationen mellan skönlitteratur och samhällsutveckling.²¹

Svenska spår 2 är skriven av Monica Ahlenius och Annika Leibig. *Svenska impulser 2* är skriven av Carl-Johan Markstedt och Sven Eriksson. Båda läroböckerna är utgivna av Bonnierutbildning (numera Sanomautbildning).

Resultatdelen består av en jämförelse mellan läroböckerna. Där tittar jag på läroböckernas förhållande till litteraturen, hur de använder sig av den samt vilken litteratur som presenteras. Därför kommer jag att bortse från delar i böckerna som inte direkt har en koppling till litteraturen. I *Svenska impulser 2* bortser jag helt från de två sista kapitlen då de behandlar historia om språket och konsten att skriva och tala effektivt.

²¹http://www.skolverket.se/forskola_och_skola/gymnasieutbildning/2.2954/amnesplaner_och_kurser_for_gymnasieskola_2011/ (2011-12-02).

5. Resultat

I mitt resultat följer en redovisning av verk och författare som beskrivs i *Svenska spår 2* och *Svenska impulser 2*. Efter varje beskrivning av huvudkapitel följer en tabell över författare med återgivna verk.

Svenska spår 2

Svenska spår 2 är skriven av Monica Ahlenius och Annika Leibig. Läroboken ingår i Bonniers läromedelspaket Svenska spår 1 och 2 för svenska kurserna 1 och 2 på gymnasiet. *Svenska spår 2* utkom 2002.²²

Författarna beskriver i förordet att läroboken är avsedd att vidareutveckla de kunskaper som eleverna har inhämtat under A kursen. Det förutsätts att eleverna är bekanta med enklare modeller för litterära analyser samt författande av berättelser och resonerande texter. Läroboken bygger på ett processinriktat arbetssätt dvs. målet i sig inte är det viktigaste utan lika viktigt är vägen fram dit.

Läroboken är uppdelad i några större huvudkapitel, de som berör litteratur är:

- Rötter
- Barndom
- Längtan
- Protest

I varje kapitel finns det elevuppgifter som utgår från olika begrepp, närstudium, diskussion, funderingar, alternativ uppgift, faktaförståelse och eget skapande. I läroboken förekommer det många foton, bilder och illustrationer som på ett eller annat sätt knyter an till det som beskrivs. Upplägget syftar till att leda elevernas utveckling och lärande framåt med teoretiska och praktiska övningar med utgångspunkt i litteraturen. Om urvalet och upplägget skriver Ahlenius och Leibig, ”Vi har låtit samlingsbegreppen Rötter, Barndom, Längtan och Protest styra texturvalet. Många klassiker återfinns där och den som så önskar kan lätt komplettera med sina favoritförfattare”.²³

²² <http://www.sanomautbildning.se/m2/Gymnasie--vuxenutbildning/Svenska/> (2011-12-01).

²³ Ahlenius Monica och Leibig Annika, *Svenska spår 2*, Bonnier Utbildning AB, Stockholm 2002, s. 3.

I *Svenska spår 2 Lärarhandledningen* beskriver Ahlenius och Leibig bokens upplägg och elevuppgifter närmare. Bl.a. startar bokens teman i något för det eleven bekanta för att övergå i det obekanta. Elevuppgifterna, som delvis har beskrivits ovan, inleds med lättare uppgifter för att övergå i svårare. De första uppgifterna skall ses som en startsträcka in i temat. Boken bygger på idén om den lärande eleven som på ett aktivt sätt bygger upp sin kunskap och förståelse. Utöver den enskilde eleven fyller läraren, eleverna och klassen också en viktig funktion då de skapar ett forum för det gemensamma lärandet.²⁴ Klassen beskrivs av författarna som det sociala rum där lärandet sker.²⁵

Rötter

Världar som liknar den fornnordiska

Utgångspunkten är den fornnordiska historien och den fornnordiska mytologin. Ahlenius och Leibig konstaterar att det är en period som fortfarande påverkar oss i allra högsta grad genom att vara en outtömlig inspirationskälla. Författarna lyfter fram J.R.R. Tolkien och hans skapade värld där trilogin om *Sagan om ringen* utspelar sig. Skildringen av Tolkien avslutas med ett avsnitt från berättelsen.²⁶ Till texten hör två elevuppgifter och en av frågorna som ställs är varför denna berättelse som även har filmats väcker sådant intresse? ”Är det de spännande äventyren och magin som lockar? Eller är det möjligheten att få leva sig in i en värld som liknar vår fornnordiska tid? Eller är det kanske den tydliga kampen mellan onda och goda krafter? Vad tror du?”²⁷ Sedan följer en ordlista över fornnordisk mytologi. Det avslutas med ett textutdrag ur Jan Fridegårds bok *Trägudars land*.²⁸

Litteraturens rötter

Litteraturens rötter inleds med en kort beskrivning av medeltidsmänniskan, kyrkans roll, digerdöden och renässansen. Perioden utmärks av litteratur som handlar om gudar, hjältar, kärlek och äventyr. Det inleds med en beskrivning av de isländska sagorna som har format vår uppfattning om den fornnordiska världen. I redogörelsen behandlas isländska sagor och berättelser samt verk med beskrivningar av deras litterära innehåll. Ahlenius och Leibig nämner den yngre och äldre *Eddan* medan *Hávamål*, *Voluspå* och *Sonförlusten* av Egil Skallagrimsson återges i text. Texterna varvas med uppgifter, det handlar dels om

²⁴ Ahlenius Monika och Leibig Annika, *Svenska spår 2 Lärarhandledningen*, Stockholm 2002, s. 6 f.

²⁵ Ahlenius Monika och Leibig Annika, *Svenska spår 2*, Stockholm 2002, s. 4.

²⁶ Ibid, 2002, s. 9 ff.

²⁷ Ibid, 2002, s. 15.

²⁸ Ibid, 2002, s. 16 ff.

faktaförståelse, närstudium, funderingar och eget skapande. Avsnittet om de isländska sagorna avslutas med ett utdrag ur *Njåls saga*.²⁹

Därefter följer ett längre avsnitt som behandlar litteraturen ute i Europa vid samma tid som de isländska sagorna. Även här handlar det om sagor, hjältar och äventyr men mer i form av den höviska riddaren som troget tjänar sin kung. Det var först vid denna tid som berättelserna skrevs ner och eftersom de hade förts vidare muntligen var det svårt att veta vem som var upphovsmännen. Detta gällde även de isländska sagorna. *Arthursagan* är ett exempel på en sådan berättelse. Det avslutas med en diskussionsfråga om den medeltida hjälten och huruvida den skulle ha kunna varit en kvinna och vad som då skulle ha varit utmärkande för henne. Avsnittet med sagor och hjältar avslutas med ett textavsnitt ur *Tristan och Isolde*.³⁰

Sedan följer en kort beskrivning om renässansens teaterideal vilket via Globe-teatern i London för oss över till William Shakespeare och hans verk. Efter en beskrivning av honom och hans teateruppsättningar följer ett längre textavsnitt med hans mest kända verk bl.a. återges delar ur *Romeo och Julia* och *Hamlet*. Andra verk av honom som nämns är *Othello*, *Macbeth*, *Lear* och *Stormen*.³¹ Till Shakespeareavsnittet finns övningsuppgifter till eleverna. Avslutningsvis tar författarna upp Molière och gör en kort beskrivning över honom samt återger ett mindre textstycke ur *Don Juan*. Verk som *Tartuffe* och *Den inbillade sjuke* nämns. Kapitlet avslutas med några sammanfattande uppgifter som rör de texter, karaktärsfigurer och författare som har återgetts i kapitlet.³²

²⁹ Ahlenius och Leibig, 2002, s. 25 ff.

³⁰ Ibid, 2002, s. 39 ff.

³¹ Ibid, 2002, s. 49 ff.

³² Ibid, 2002, s. 59 ff.

Tabell 1

Författare	Återgivna verk
Fridegård Jan	- <i>Trägudars land</i>
Molière	- <i>Don Juan</i>
Shakespeare William	- <i>Romeo och Julia</i> - <i>Hamlet</i>
Skallagrimsson Egil	- <i>Sonförlusten</i>
Tolkien J.R.R.	- <i>Sagan om ringen</i>
	- <i>Hávamál</i>
	- <i>Njals saga</i>
	- <i>Tristan och Isolde</i>
	- <i>Voluspá</i>

Tabell 1: Författare med återgivna verk i kapitlet rötter. Tabellen visar att Ahlenius och Leibig har lagt stor vikt vid de isländska sagorna och den fornnordiska mytologin då sex av de tio återgivna texterna i kapitlet hör till dessa perioder. De återstående fyra verken, varav två är från Shakespeare, representerar medeltiden och renässansen. I kapitlet beskrivs och återges inga kvinnliga författare eller verk.

Barndom

Skönlitteratur – att gestalta med ord

Utgångspunkten är barndomens betydelse för uppväxten och förmågan att kunna sätta ord och beskrivningar på detta. Det handlar om olika synsätt och tankar kring barndomen och barnuppfostran. Inledningsvis återges ett textutdrag ur Tove Janssons *Berättelsen om det osynliga barnet*. Till texten hör en rad uppgifter, det handlar om att diskutera, gestalta med ord, skapa något eget, beskriva bilder och beskriva en barndomsplats. Därefter återges dikter om barn och barndomsminnen. Dikterna är, *Frimärken*, *Samtal* av Siv Widerberg, *Du har tappat ditt ord* av Nils Ferlin, *Här är en hand*, *Du är dum..* av Bengt Erik Hedin, *Jag är som jag är* av Barbro Lindgren. Till dikterna följer uppgifter som knyter an till dikterna samt till elevernas egna uppfattningar om barndomen.³³

³³ Ahlenius och Leibig, 2002, s. 93 ff.

Sakprosa – att resonera och argumentera

Även detta avsnitt behandlar texter om barn. Bl.a. handlar det om olika föräldrastilar och hur föräldrarnas förhållningsätt i fråga om uppfostran påverkar barnen. Texter som återges är; *Trilskandes barn föder gormande föräldrar* av Christer Ågren, Cecilia Lindqvists *Hur Èmile fostrade Aron att växa upp till en fri människa*. Lindqvist roman beskriver hur författaren själv uppfostrade sin son inspirerad av Rousseaus bok *Èmile. Barndomen* ur *Astrid Lindgen: en levnadsteckning* av Margareta Strömstedt, *Kampen mot aga – viktig barnrättsfråga* av Christina Hagner och *I begynnelsen var uppfostran* av Alice Miller. Avslutningsvis följer det några sammanfattande uppgifter där eleverna skall skriva argumenterande och resonerande texter med utgångspunkt i texterna.³⁴

Litteratur under 1700-talet

Det inleds med en bakgrundsöversikt över 1700-talsmänniskan och upplysningens betydelse för perioden, dels för människorna men också för författarna och litteraturen. I en kort och överskådlig inledning presenteras författarna, Daniel Defoe, Jonathan Swift, Francois Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Hedvig Charlotta Nordenflycht, Mary Wollstonecraft, Carl Michael Bellman och Anna Maria Lenngren. Inledningen syftar till att presentera författarna för eleverna inför elevuppgiften. Eleverna skall hålla en muntlig redovisning om en av dessa författare. De efterföljande sidorna ger sedan en längre beskrivning av varje författare. Det börjar med Daniel Defoe och ett avsnitt ur *Robinson Crusoe* följt av Jonathan Swift och *Gullivers resor*. Efter det Voltaire och ett utdrag från *Candide*.³⁵

Rousseau och *Èmile* som nämndes tidigare återkommer och här presenteras delar ur *Èmile*.³⁶ Mary Wollstonecraft är nästa författare och av hennes verk så är det *Till försvar för kvinnans rättigheter* som återges. Därefter är det svenska författare och det börjar med Hedvig Charlotta Nordenflycht och ett utdrag ur dikten *Fruentimrets Försvar emot J.J. Rousseau*. Den är en replik till Rousseaus *Èmile* och en kritik mot Rousseaus kvinnosyn. Efter detta beskrivs Carl Michael Bellman och av honom återges *Visan om gubben Noak* ur *Fredmans sånger* och *Epistel nr 23* ur *Fredmans epistlar*. Det avslutas med Anna Maria Lenngren och ett utdrag av *Pojkarne* ur *Skaldeförsök*.³⁷

³⁴ Ahlenius och Leibig, 2002, s. 107 ff.

³⁵ Ibid, 2002, s. 118 ff.

³⁶ Ibid, 2002, s. 130f.

³⁷ Ibid, 2002, s. 133 ff.

Till varje text finns det en närstudiefråga som fokuserar på innehållet och förståelsen av texterna. I slutet följer en sammanfattande uppgift och frågan som ställs är, ”Vilken bild får du av kvinnans situation under 1700-talet?”³⁸

Tabell 2

Författare	Återgivna verk
Bellman Carl Michael	- <i>Fredmans epistlar</i> - <i>Fredmans sånger</i>
Defoe Daniel	- <i>Robinson Crusoe</i>
Hagner Christina	- <i>Kampen mot aga – viktig barnrättsfråga</i>
Ferlin Nils	- <i>Du har tappat ditt ord</i>
Hedin Bengt Erik	- <i>Här är en hand</i> - <i>Du är dum..</i>
Jansson Tove	- <i>Berättelsen av det osynliga barnet</i>
Lenngren Anna- Maria	- <i>Pojkarne ur Skaldeförsök</i>
Lindgren Barbro	- <i>Jag är som jag är</i>
Lindqvist Cecilia	- <i>Hur Émile fostrade Aron att växa upp till en fri människa</i>
Miller Alice	- <i>I begynnelsen var uppfostran</i>
Nordenflycht Hedvig Charlotta	- <i>Fruentimmers försvar emot J.J Rousseau</i>
Rousseau Jean-Jacques	- <i>Émile</i>
Strömstedt Margareta	- <i>Barndomen ur Astrid Lindgren: en levnadsteckning</i>
Swift Jonathan	- <i>Gullivers resor</i>
Voltaire Francois	- <i>Candide</i>
Widerberg Siv	- <i>Frimärken</i> - <i>Samtal</i>
Wollstonecraft Mary	- <i>Till försvar för kvinnors rättigheter</i>
Ågren Christer	- <i>Trilskandes barn föder gormande föräldrar</i>

³⁸ Ahlenius och Leibig, 2002, s. 143.

Tabell 2: Författare med återgivna verk i kapitlet barndom. 12 av de totalt 21 återgivna verken i kapitlet hör till de två inledande avsnitten som handlar om barn och barndom. De resterande texterna av, Bellman, Defoe, Lenngren, Nordenflycht, Rousseau, Swift, Voltaire och Wollstonecraft representerar 1700-tals litteraturen. 11 av 21 verk är skrivna av kvinnliga författare och sju av dessa presenterades i avsnittet om barn och barndom.

Längtan

Skönlitteraturen under 1800-talet

Under denna tid fanns det i konsten, musiken och litteraturen en längtan om att komma bort från allting. Det handlade om att fly vardagen. I skönlitteraturen yttrade sig det på flera olika sätt bl.a. genom olika romantiska, realistiska och naturalistiska skildringar. Ahlenius och Leibig inleder med att beskriva romantiken. Under rubriken Lev intensivt – dö ung! beskriver de kändisar och författare vars livsöden har fascinerat oss. Exempel på detta är de romantiska författarna Lord Byron, Percy Shelley, John Keats och Erik Johan Stagnelius. Exempel på mer samtida kändisar som ges är James Dean, Kurt Cobain, Jim Morrison och Marilyn Monroe.³⁹ Författarna undrar varför vi fascineras av dessa livsöden och ställer sig frågan, ”Varför är vi så intresserade av kändisar som dör unga? Har de något gemensamt? Vem blev du mest nyfiken på? Varför?”⁴⁰ Efter detta följer ett avsnitt med dikter. Dikterna är *Stanser* av Lord Byron, *Ode till en näktergal* av John Keats, *Amanda* av Erik Johan Stagnelius och *Föränderlighet* av Percy Bysshe Shelley. I samband med detta tas Ulf Lundell och hans *Öppna landskap* med som exempel på en mer modern diktning.

Under romantiken beskrivs också skräckromantiken som representeras av Mary Shelleys *Frankenstein* och Edgar Allan Poes *Den svarta katten*. Utöver utdrag ur texterna finns det uppgifter som dels knyter an till de båda texterna men som också syftar till att fördjupa arbetet kring skräckgenren.⁴¹ Efter detta beskrivs realismen och naturalismen samt författarna Émile Zola och Guy de Maupassant. Av Zola är det ett utdrag ur hans *Den stora gruvstrejken* som återges och av Maupassant är det *Mor Sauvage*.⁴²

Skönlitteratur under 1800 avslutas med August Strindberg. I läroboken representerar han naturalismen i Sverige. Om honom skriver författarna att han i sitt författarskap gick till hårt

³⁹Ahlenius och Leibig, 2002, s. 159 ff.

⁴⁰Ibid, 2002, s. 165.

⁴¹Ibid, 2002, s. 167 ff.

⁴²Ibid, 2002, s. 180 ff.

angrepp mot det etablerade samhällets normer och värderingar. Ahlenius och Leibig vill dock att läsaren själv skall skapa sig en bild av Strindberg och skriver ”Läs här vad han skriver och bilda dig en uppfattning”.⁴³ I avsnittet om Strindberg blandas beskrivningen av honom med hans olika litterära verk. Ett utdrag ur *Tjänstekvinnans son* är förutom några brev den längre text som återges. Brevet är från brevväxlingar mellan Strindberg och Siri Von Essen och Harriet Bosse men också mellan Strindberg och konstnärskollegor. Brevet är litterära verk i sig och författarna använder sig av dem i beskrivningen av honom. Dikten *Esplanadsystemet* återges. Utöver dessa två verk så nämner författarna, *Hemsöborna*, *Röda Rummet*, *Giftas* och *Fröken Julie*. Till avsnittet om Strindberg hör en del elevuppgifter som utgår från frågan, Vem var Strindberg?⁴⁴

Tabell 3

Författare	Återgivna verk
Byron Lord	- <i>Stanser</i>
De Maupassant Guy	- <i>Mor Sauvage</i>
Keats John	- <i>Ode till en naken gal</i>
Lundell Ulf	- <i>Öppna landskap</i>
Poe Edgar Allan	- <i>Den svarta katten</i>
Shelley Mary	- <i>Frankenstein</i>
Shelley Percy Bysshe	- <i>Föränderlighet</i>
Stagnelius Erik Johan	- <i>Amanda</i>
Strindberg August	- <i>Tjänstekvinnans son</i> - <i>Esplanadsystemet</i>
Zola Émile	- <i>Den stora gruvstrejken</i>

Tabell 3: Författare med återgivna verk i kapitlet längtan. 7 av de 11 verk som återges i kapitlet representerar romantikavsnittet. De övriga fyra, Maupassant, Zola och Strindbergs två verk representerar realismen och naturalismen. Utöver Mary Shelleys *Frankenstein* är samtliga verk skrivna av manliga författare.

⁴³ Ahlenius och Leibig, 2002, s. 191.

⁴⁴ Ibid, 2002, s. 192 ff.

Protest

Nya sätt att se

Kapitlet inleds med konstaterandet att 1900-talet är protesternas epok och kännetecknas av uppror mot gamla, invanda uttryckssätt. Det fanns en helt annan öppenhet, ett nytt självständigt tänkande och tron på förändring. I samband med detta återges Ulf Dagebys dikt *Barn av vår tid*. Andra dikter som framställs är *Dynamons själ* av Elmer Diktonius, *Ungdom* av Karl Vennberg, *Min hud är full av fjärilar* av Karin Boye. Till diktavsnittet finns det många elevuppgifter som bygger på användandet av de återgivna dikterna.

Konst och litteratur under 1900-talet

I bakgrund och översikt går författarna igenom de kulturella och intellektuella strömningar som påverkade litteraturen. Begrepp som modernism, impressionism, expressionism, kubism, futurism, dadaism, surrealism, absurdism, existentialism och postmodernism. Ahlenius och Leibig delar upp 1900-talets författare i två grenar, en som står för förnyelse och en som står för den traditionella berättartraditionen.⁴⁵ De avgränsar sig till att fortsättningsvis studera den litteratur och författarskap som står för förnyelse. Författarna som gör detta är, Gunnar Ekelöf, Edith Södergran, Elmer Diktonius, D.H. Lawrence, Simon de Beauvoir, Albert Camus, Samuel Beckett, Karin Boye, James Joyce, Jack Kerouac, Pär Lagerqvist, Jean-Paul Sartre, Franz Kafka, Bruno K. Öijer, Karl Vennberg, Ann Jäderlund, Katarina Frostenson, Marcel Proust och Eugène Ionesco. Dock återges inte verk från alla dessa författare. Men under modernismen återges *Ångest, Ångest är min arvedel* av Pär Lagerqvist och under futurismen *Låt mig bli en trumpet* av Artur Lundqvist. Erik Lindegrens dikt *Kosmisk Moder* under surrealismen.⁴⁶

Därefter fokuseras det på litteraturen från 1900-talets senare hälft. Som ett exempel på absurdismen (tillvarons obegriplighet) återges ett avsnitt ur Samuel Becketts pjäs *I väntan på Godot*. Pjäsen handlar egentligen inte om någonting förutom det obegripliga och meningslösa i tillvaron. Vi lever hela tiden i väntan på någonting men vad? Om detta skrev också Albert Camus om i *Främlingen*. Vidare beskrivs beatniks och en av dess främste företrädare i Jack Kerouac. Beatniks var en grupp konstnärer och författare som såg sig själva som den förlorade generationen. I samband med detta återges också ett stycke ur Kerouacs bok *På*

⁴⁵ Ahlenius och Leibig, 2002, s. 207 ff.

⁴⁶ Ibid, 2002, s. 220 ff.

drift.⁴⁷ Under postmodernismen återges Katarina Frostensons dikt *I Hindhamn*, ur *Joner, Sviten i Jungfrun skär*. Det avslutas med efterföljande elevuppgifter där frågorna dels relaterar till litteraturen men också till de olika ismerna.

Tabell 4

Författare	Återgivna verk
Beckett Samuel	- <i>I väntan på Godot</i>
Boye Karin	- <i>Min hud är full av fjärilar</i>
Camus Albert	- <i>Främlingen</i>
Dageby Ulf	- <i>Barn av vår tid</i>
Diktonius Elmer	- <i>Dynamons själ</i>
Frostenson Katarina	- <i>I hindhamn</i>
Kerouac Jack	- <i>På drift</i>
Lagerqvist Pär	- <i>Ångest, ångest är min arvedel</i>
Lindgren Erik	- <i>Kosmisk Moder</i>
Lundqvist Artur	- <i>Låt mig bli en trumpet</i>
Vennberg Karl	- <i>Ungdom</i>

Tabell 4: Författare med återgivna verk i kapitlet protest. Boyes, Dagebys, Diktonius och Vennbergs dikter exemplifierar 1900-talets nya syn på diktningen. De övriga sju verken representerar och presenterats var och en under modernismens inriktningar. Utöver Karin Boyes *Min hud är full av fjärilar* och Katarina Frostensons *I hindhamn* är resterande verk skrivna av manliga författare.

Svenska impulser 2

I förordet vänder sig Markstedt och Eriksson till den enskilde eleven och skriver, ”I den här boken bjuder vi med dig på en resa som kommer att föra dig både bakåt och framåt i tiden, men där du och dina erfarenheter hela tiden är den självklara utgångspunkten för allt du får uppleva. Det är en resa genom språkets och skönlitteraturens värld”. Centralt i läroboken är berättandet och utvecklingen av berättandet, från en muntlig till en skriftlig tradition. I läroboken kommer eleverna lära sig vad som är kännetecknande för de olika litterära epokerna samt möta olika karaktärer allt från Odysseus till Lisbeth Salander.⁴⁸

⁴⁷ Ahlenius och Leibig, 2002, s. 234 ff.

⁴⁸ Markstedt Carl-Johan och Eriksson Sven, *Svenska impulser 2*, Stockholm 2010, s. 3.

Läroboken är uppdelad i några större huvudkapitel, de som berör litteratur är:

- ”Sjung o gudinna” – från Homeros till Shakespeare.
- ”I den bästa av världar” – litteraturen under 1700- och 1800-talen.
- ”Och ur dess aska flammar solen upp” – litteraturen under 1900- och 2000-talen.

Även i *Svenska impulser 2* finns det elevuppgifter. Dels är det uppgifter som förekommer i anslutning till texterna och beskrivningarna. Dessa syftar till att eleverna skall: diskutera, skriva, samtala om texten, tala och undersöka. Å andra sidan är det uppgifter som på ett mer övergripande sätt knyter an till ett speciellt avsnitt eller avslutar ett kapitel. Dessa uppgifter återfinns under rubriken, Gå på djupet. På Bonniers hemsida finns det ett omfattande handledningsmaterial och i detta står det bl.a. *Svenska impulser 2* är tänkt att fördjupa elevernas kunskaper och stegvis utmana deras läsande. Bokens struktur och upplägg syftar till att det ska vara enkelt att använda sig av den. Om det litterära urvalet skriver Markstedt och Eriksson, ”Eleverna får ta del av ett stort antal såväl kvinnliga som manliga svenska och internationella författarskap.”⁴⁹ Utöver litteraturen och de litterära texterna står också bild och film för en viktig källa för kunskap i läroboken. *Svenska impulser 2* är en lärobok för 2000-talet och motiveras med att, ”då är frågor som rör klimathotet, fildelning, internetvanor, informationskompetens och reklam självklara. I studiet av den äldre litteraturen är kopplingar till vår tid självklara.”⁵⁰

”Sjung o gudinna” – från Homeros till Shakespeare

Antiken

Antiken inleds med en beskrivning av det antika Grekland, den grekiska mytologin och förhållandet mellan gudar och människor. Detta föregår avsnittet om Homeros och hans verk *Iliaden* och *Odyssèen*. Innehållet i dessa beskrivs kortfattat innan det följer ett utdrag om Odysseus äventyr ur *Odyssèen*.⁵¹ I samband med detta återges Bernhard Schlinks *Hemkomsten*. Efter en genomgång av Homeros berättarteknik så följer en beskrivning av Sapfo och hennes lyrik som kännetecknades av ett känslösamt berättande i jag form. Dikten *Fragment 31* som återges i texten är ett exempel på detta. I samband med denna form av diktning nämns Karin Boye och hennes dikt *Hur kan jag säga*. Därefter en beskrivning av skådespelets och pjäsförfattarnas Grekland. Ett avsnitt av Euripides drama *Medea* återges för

⁴⁹ <http://www.sanomautbildning.se/upload/SvenskaImpulserFolder.pdf> (2011-12-22).

⁵⁰ <http://www.sanomautbildning.se/m2/Gymnasie--vuxenutbildning/Svenska/Svenska/Baslaromedel/Svenska-impulser/> (2011-12-22).

⁵¹ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 45 ff.

läsaren samt *Medealand*, en modernare och mer nutida version av samma drama skriven av Sara Stridsberg. Avsnittet om Grekland avslutas med en kortare presentation av Sokrates och Platon.⁵²

Vidare ges en kort beskrivning av romersk litteratur. Författare som nämns i texten är Catullus, Vergilius, Ovidius. Ovidius verk *Metamorfoser* och *Pyramus och Thisbe* samt Vergilius *Aeneiden* beskrivs mer ingående. Men utöver dessa verk så är det inga litterära texter som återges från perioden. Antiken avslutas med fyra fördjupningsfrågor till eleverna som relaterar och knyter an till de texter som har presenterats i avsnittet. Dessutom har det i texten varit återkommande frågor som har handlat om att samtala om texten, diskutera, skriva, tala och läsa.⁵³

Medeltiden

Medeltiden inleds med beskrivningar av de medeltida och Isländska världarna. Medeltidsbeskrivningen utgår från Jan Guillous romankaraktär Arn från hans skildring över 1100- och 1200-talen. I samband med detta återges det en text från *Vägen till Jerusalem* av Jan Guillou. I beskrivningen av den isländska världen återges det texter från både *Hávamål* och *Den poetiska Eddan*. Det ges beskrivningar om skaldediktning, asagudar och av *Snorres Edda*, dock återges det inga texter. Precis som tidigare så blandas beskrivningar och litterära texter med elevuppgifter som knyter till litteraturen.⁵⁴

Markstedt och Eriksson fortsätter med de isländska släktsagornas värld och efter en beskrivning av dessa följer ett utdrag ur *Njals saga*. Utmärkande för släktsagorna är den kortfattade och kallhamrade berättarstilen som också förekommer i mer sentida litteratur. Och som exempel på detta återges ett utdrag ur Raymond Chandlers *Den stora sömnen*.⁵⁵ Vidare beskrivs riddarromaner t.ex. *Tristan och Isolde*. Två texter ur Heliga Birgittas *Uppenbarelser* återges. Sedan beskrivs Dante och det återges ett avsnitt ur *Den gudomliga komedin*. I avsnittet om novellens tillkomst nämns författarna Giovanni Boccaccio och Francesco Petrarca. Medeltidsavsnittet avslutas med temafrågor om, Resan till medeltiden, Gudar på scen, Medeltiden på vita duken, Läs en isländsk saga och Läs en roman om medeltiden.⁵⁶

⁵² Markstedt och Eriksson, 2002, s. 58 ff.

⁵³ Ibid, 2002, s. 69 f.

⁵⁴ Ibid, 2002, s. 73 ff.

⁵⁵ Ibid, 2002, s. 82 ff.

⁵⁶ Ibid, 2002, s. 90 ff.

Renässansen

Under renässansen restes kritik mot kyrkans föråldrade förhållningssätt och detta avspeglades sig i litteraturen t.ex. i det stycke som återges ur *Den store Gargantuas förskräckliga leverne* av Francois Rabelais. Leonardo da Vinci symboliserar renässansmänniskan och i beskrivningen jämförs han med Pär Lagerqvists karaktär dvärgen ur boken med samma namn. Detta följs av Niccolò Machiavelli och ett utdrag ur hans roman *Fursten*. I nästa text möter vi den idealistiska och drömmande hjälte *Don Quijote*, av Miguel Cervantes, som slåss mot väderkvarnar i tron om att de är riddare.⁵⁷ Cervantes följs av ett avsnitt om William Shakespeare. De verk av honom som återges är dikten *Evig sommar* och teaterstycket *Köpmannen i Venedig*. Det avslutas med sammanfattande fakta om några av hans verk, de som tas upp är *En midsommarnattsdröm*, *Macbeth*, *Hamlet* och *Romeo och Julia*.⁵⁸

Renässansen avslutas med de svenska författarna Agneta Horn och Georg Stiernhielm. Efter en beskrivning av den svenska stormaktstiden och av Agneta Horn återges det ett stycke ur hennes verk *Beskrivning över min eländiga och mycket vedervärdiga vandringstid*. Därefter beskrivs Georg Stiernhielm och hans dikt *Hercules*. Kapitlet avslutas precis som tidigare med mer djupgående frågor som relaterar till de texter som har gåtts igenom.⁵⁹

Tabell 5

Författare	Återgivna verk
Boye Karin	- <i>Hur kan jag säga</i>
Chandler Raymond	- <i>Den stora sömnen</i>
Cervantes Miguel	- <i>Don Quijote</i>
Dante	- <i>Den gudomliga komedin</i>
Euripides	- <i>Medea</i>
Guillou Jan	- <i>Vägen till Jerusalem</i>
Heliga Birgitta	- <i>Uppenbarelser</i>
Horn Agneta	- <i>Beskrivning över min eländiga och mycket vedervärdiga vandringstid</i>
Lagerqvist Pär	- <i>Dvärgen</i>
Machiavelli Niccoló	- <i>Fursten</i>

⁵⁷ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 110 ff.

⁵⁸ Ibid, 2002, s. 124 ff.

⁵⁹ Ibid, 2002, s. 134 ff.

Rabelais Francois	- <i>Den store Gargantuas förskräckliga leverne</i>
Sapfo	- <i>Fragment 31</i>
Schlink Bernhard	- <i>Hemkomsten</i>
Shakespeare William	- <i>Evig sommar</i> - <i>Köpmannen i Venedig</i>
Stridsberg Sara	- <i>Medealand</i>
Stiernhielm Georg	- <i>Hercules</i>
Homeros	- <i>Odysséen</i> - <i>Iliaden</i>
	- <i>Den poetiska eddan</i>
	- <i>Hávamál</i>
	- <i>Njals saga</i>

Tabell 5: Författare med återgivna verk i kapitlet ”Sjung o gudinna” – från Homeros till Shakespeare. Av kapitlets 22 verk återges sju stycken vardera under antiken och medeltiden. Resterande åtta presenteras under renässansen. Boye, Euripides, Sapfo, Schlink, Stridsberg och Homeros representerar antiken. Till renässansen hör verk från Cervantes, Horn, Lagerqvist, Machiavelli, Rabelais, Shakespeare och Stiernhielm. Resterande verk har återgivits under medeltiden. Av de 22 verken är fem skrivna av kvinnliga författare.

”I den bästa av världar” – litteraturen under 1700- och 1800-talen

Upplysningen

Markstedt och Eriksson ger en beskrivning av upplysningen. Det konstateras att den stod för nya idéer och tankar som bröt mot gamla tidens etablerade normer och värderingar. I samband med detta återges Daniel Defoes *Robinson Crusoe*. Huvudpersonen Robinson är enligt författarna typexemplet på den upplysta människan. I beskrivningens nämns filosofer som John Locke och Isac Newton men även kvinnorrättskämpar som Olympe de Gouges och Mary Wollstonecraft och hennes *Till försvar för kvinnans rättigheter*.

Med upplysningen kom den satiriska och samhällskritiska litteraturen som exempel på detta återger författarna ett stycke ur *Candide* av Voltaire och *Ett anspråkslöst förslag* av Jonathan Swift. Voltaire och Swifts författarskap beskrivs lite mer ingående. I samband med detta återges även en del av *Gomorra* av Roberto Saviani som exempel på en samtida

samhällskritiker.⁶⁰ Därefter kommer Bellman och en beskrivning av honom och hans tid. Av Bellmans verk så är det *Epistel N:o 23* ur *Fredmans epistlar* som återges. I stycket upptäckten av barnet beskrivs Jean-Jacques Rousseau och hans *Èmile*. Rousseau följs av en beskrivning av Anna Maria Lenngren och hennes författarskap. I samband med detta nämns verken *Skaldeförsök* och *Pojkarne*. Hennes *Några ord till min k. dotter om jag hade någon* är den text som presenteras.⁶¹

Romantiken

Markstedt och Eriksson beskriver att romantiken betonade känslan, fantasin, historien, religionen och naturen. Det fanns ett intresse för det övernaturliga och gåtfulla som tog sig uttryck i skräckberättelser. Allt eftersom övergår beskrivningen till att handla om Johann Wolfgang von Goethe och hans författarskap. I anslutning till detta återges ett utdrag ur *Den unge Werthers lidande* av Goethe. Romanen är skriven i brevform och handlar om olycklig kärlek. En roman som påminner mycket om detta sätt att skriva är Inger Edelfeldts *Brevet till nattens drottning*. Avsnittet med Goethe avslutas med dikten *Älvkungen*. Efter det följer en beskrivning om förromantiken i England och om författarna Percy Bysshe Shelley och Lord Byron. Förromantiken i England avslutas med dikten *Ode till en grekisk urna* av John Keats. Efter detta följer svensk romantik och Erik Johan Stagnelius. I beskrivningen nämns författarna Esaias Tegnèr och Erik Gustav Geijer. Avsnittet avslutas med dikten *Till förruttnelsen* av Erik Johan Stagnelius.⁶²

Romantiken följs av skräckromantiken och representeras i boken av Mary Shelley, Edgar Allan Poe, Bram Stoker och John Ajvide Lindqvist. Efter en beskrivning av vad som är kännetecknande för skräckromantiken är en text ur *Frankenstein* av Shelley.

Efter Shelley följer Poe och under rubriken Edgar Allen Poe – skräckmästaren följer en beskrivning av honom och hans verk. Dock återges inga verk men de som nämns i beskrivningen är *Den svarta katten*, *William Wilson*, *Det skvallrande hjärtat* och dikten *Korpen*. Shelley och Poe följs av *Dracula* och en beskrivning av denna odödliga vampyr. Det konstateras att det finns flera olika berättelser om vampyrer och att genren idag är populärare än någonsin. Den mest kända berättelsen om vampyrer är Bram Stokers *Dracula*. Och i den text som återges för läsaren följa Jonathan Harker första möte med greve Dracula. Andra

⁶⁰ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 145 ff.

⁶¹ Ibid, 2002, s. 164 ff.

⁶² Ibid, 2002, s. 177 ff.

vampyrromaner som nämns är *En vampyrs bekännelse* av Anne Rice, *Om jag kunde drömma* av Stephanie Meyers och *Låt den rätte komma in* av John Ajvide Lindqvist som det återges ett stycke ur. Populariteten idag beror till stor del på att många av dessa romaner har filmatiserats bl.a. bygger filmen *Twilight* på Meyers bok.⁶³ Romantiken avslutas med elevuppgifter, och utgångspunkten för detta är dessa tre följande huvudfrågor, Folktrons väsen i den romantiska dikten, Vampyrer på film och Upplysning eller romantik – måste jag välja?⁶⁴

Realism, naturalism och sekelskifte

Realism, naturalism och sekelskifte inleds med beskrivningen av 1800-talets London, Charles Dickens och hans *Oliver Twist*. I ett utdrag ur boken får vi möta huvudpersonen Oliver. En liknande beskrivning fast en mer modernare variant av *Oliver Twist* är Vikas Swarups roman *Vem vill bli miljardär* från 2005 som det följer ett utdrag ur. Efter detta följer en beskrivning av Jane Austen, Charlotte och Emily Bronte och Fredrika Bremer under rubriken Männens värld och kvinnans lott. Verk som nämns är *Jane Eyre*, *Svindlande höjder*, *Familjen H* och *Grannarna*. I beskrivningen av dessa författare nämns även Carl Jonas Love Almqvist och hans roman *Det går an*.⁶⁵

Därefter följer en beskrivning av realismen och några av dess författare. En av dessa är Gustave Flaubert och i ett textutdrag ur hans roman *Madam Bovary* möter läsaren huvudpersonen Emma Bovary. Denna roman vållade tillsammans med diktsamlingen *Ondskans blommor* av Charles Baudelaire, som också nämns, stora skandaler i Frankrike när de gavs ut. Flaubert och Baudelaire följs av en beskrivning av rysk litteratur och framförallt Fjodor Dostojevskij. Av hans verk så är det *Brott och straff*, *Idioten* och *Bröderna Karamazov* som nämns. I den text som följer ur *Brott och straff* möter vi huvudpersonen Raskolnikov. Under rubriken Rysk guldålder nämns förutom Dostojevskij också Nikolaj Gogol och Leo Tolstoj.⁶⁶

Vidare beskrivs naturalismen och Èmile Zola. Charles Darwins och hans *Om arternas uppkomst* nämns i beskrivningen och då främst som en inspirationskälla för naturalismens författare. Utöver *Thèrèse Raquin*, som nämns i texten, representeras Zola av romanen *Hallarna* som det följer ett utdrag ur. Under rubriken August Strindberg, författare,

⁶³ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 198 ff.

⁶⁴ Ibid, 2002, s. 211.

⁶⁵ Ibid, 2002, s. 212 ff.

⁶⁶ Ibid, 2002, s. 225 ff.

språkförnyare och konstnär möter vi Sveriges främste realistiske och naturalistiske författare. I den följande beskrivningen av honom nämns bl.a. *Röda rummet*, *Giftas*, *Hemsöborna*, *Mäster Olof*, *Ett drömspel* och *Tjänstekvinnans son*. Strindbergavsnittet med ett utdrag ur *Fröken Julie*.⁶⁷

Strindbergs följs av två andra svenska författare, Viktoria Benedictsson och Hjalmar Söderberg. I beskrivningen av Benedictsson nämns romanerna *Pengar* och *Fru Marianne*. Det verk som presenteras och återges för läsaren är ett avsnitt ur *Den bergtagna*. Benedictsson följs av Hjalmar Söderberg och en presentation av hans författarskap. De verk av honom som nämns är *Förvillelser*, *Historietter*, *Martin Bircks ungdom* och *Doktor Glas*. I ett stycke ur *Den allvarsamma leken* möter läsaren Lydia och Arvid, bokens två huvudpersoner. Efter Söderberg följer en beskrivning av Selma Lagerlöf. Av hennes verk nämns *Gösta Berlings saga*, *En herrgårdssägen*, *Nils Holgerssons underbara resa* och *Herr Arnes penningar*. I samband med beskrivningen av hennes författarskap återges ett utdrag ur *Kejsaren av Portugallien*. Vid sidan av Lagerlöf nämns diktarna Verner von Heidenstam, Gustav Fröding och Erik Axel Karlfeldt dock återges inga av deras dikter.⁶⁸ Kapitlet, Realism, naturalism och sekelskifte avslutas precis som tidigare med elevuppgifter. Utgångspunkten för dessa är följande frågor, Den lille rakarungen – en litterär favorit, Gustav Fröding inför rätta och Världen efter Kristallpalatset.

Tabell 6

Författare	Återgivna verk
Bellman Carl Michael	- <i>Fredmans epistlar</i>
Benedictsson Viktoria	- <i>Den bergtagna</i>
Defoe Daniel	- <i>Robinson Crusoe</i>
Dickens Charles	- <i>Oliver Twist</i>
Dostojevskij Fjodor	- <i>Brott och straff</i>
Edelfeldt Inger	- <i>Brevet till nattens drottning</i>
Flaubert Gustave	- <i>Madam Bovary</i>
Goethe Wolfgang	- <i>Den unge Werthers lidande</i> - <i>Älvkungen</i>

⁶⁷ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 234 ff.

⁶⁸ Ibid, 2002, s. 246 ff.

Keats John	- <i>Ode till en grekisk urna</i>
Lagerlöf Selma	- <i>Kejsaren av Portugallien</i>
Lenngren Anna- Maria	- <i>Några ord till min k. dotter om jag hade någon</i>
Lindqvist John Ajvide	- <i>Låt den rätte komma in</i>
Rousseau Jean-Jacques	- <i>Émile</i>
Saviani Roberto	- <i>Gomorra</i>
Shelley Mary	- <i>Frankenstein</i>
Stagnelius Erik Johan	- <i>Till förruttnelsen</i>
Stoker Bram	- <i>Dracula</i>
Strindberg August	- <i>Fröken Julie</i>
Söderberg Hjalmar	- <i>Den allvarsamma leken</i>
Swarup Vikas	- <i>Vem vill bli miljardär</i>
Swift Jonathan	- <i>Ett anspråkslöst förslag</i>
Voltaire Francois	- <i>Candide</i>
Zola Émile	- <i>Hallarna</i>

Tabell 6: Författare med återgivna verk i kapitlet ”I den bästa av världar” – litteraturen under 1700- och 1800-talen. De 24 verken är jämt fördelade över kapitlets tre olika avsnitt. Bellman, Defoe, Lenngren, Rousseau, Saviani, Swift och Voltaire är författarna vars verk som återges under upplysningen. Verk från Edelfeldt, Goethe, Keats, Lindqvist, Shelley, Stagnelius och Stokers hör till romantikavsnittet. Övriga nio verk återges under realism, naturalism och sekelskifte. Förutom verken av Benedictsson, Edelfeldt, Lagerlöf, Lenngren och Shelley är övriga skrivna av manliga författare.

”Och ur dess aska flamar solen upp” – litteraturen under 1900- och 2000- talen

Hoppla, vi lever

Avsnittet när seklet var ungt inleds med en beskrivning av förhållandena i världen vid tiden för 1900-talets början. Det var en tid som kännetecknades av stark utveckling men av oro och krig. Det är bakgrunden som ges innan författaren Erich Paul Remark och hans roman *På västfronten intet nytt* presenteras. I ett utdrag ur romanen möter läsaren huvudpersonen Paul Bäumer. Därefter följer modernismen som är ett samlingsbegrepp för en rad olika idéer och uttryck som vill förnya och bryta med tidigare regler och krav. Sedan följer beskrivningar av dessa idéer bl.a. Futurismen, Expressionismen, Dadaismen och Surrealismen. I samband med

expressionismen återges dikten *Ångest* av Pär Lagerqvist. I beskrivningen av honom nämns också *Gäst hos verkligheten*, *Bödeln*, *Dvärgen*, *Hissen som gick ner i helvetet*, *En hjältes död* och *Far och jag*. En annan författare som presenteras under expressionismen är Edith Södergren och hennes dikt *Vierge moderne*.⁶⁹

Under surrealismen beskrivs Sigmund Freud, psykoanalysen och hans bok *Drömydning*. En annan författare som beskrivs under perioden är poeten Gunnar Ekelöf. Av honom nämns *Färjesång* och *Sent på jorden*. Hans dikt *Oktoberspegel* återges. Efter dessa beskrivningar av den nya tidens kulturella yttringar presenteras Franz Kafka. I presentationen av honom nämns några av hans mest kända verk såsom *Processen*, *Slottet*, *Den försvunne* och *Förvandlingen*. I ett utdrag ur *Processen* möter vi huvudpersonen Josef K.

Efter Kafka kommer en presentation av Marcel Proust och utdrag ur hans romanprojekt *På spaning efter den tid som flytt*. Under rubriken Joyce och den inre monologen beskrivs James Joyces och hans författarskap följt av ett avsnitt ur hans roman *Odysseus*.⁷⁰ Vidare beskrivs Ernest Hemingway. De verk av honom som nämns är *Och solen har sin gång*, *Farväl till vapnen*, *Klockan klämtar för dig* och *Den gamle och havet*. Ett avsnitt ur *Berg som vita elefanter* återges för läsaren. Nästa författare som presenteras är Virginia Woolf och med det följer ett utdrag ur hennes roman *Mot fyren*. Vidare presenteras filosofen och författaren Jean-Paul Sartre och av honom nämns novellsamlingen *Muren*, romanen *Äcklet* och pjäsen *Inför lykta dörrar*. I samband med Sartre beskrivs också Albert Camus och av honom återges ett avsnitt ur *Främlingen*. Avslutningsvis presenteras författarinnan Simone de Beauvoir och ett utdrag ur hennes *Det andra könet*.⁷¹ Markstedt och Eriksson avrundar kapitlet med frågor som återknyter till texterna och författarna. Frågorna utgår från följande: På presskonferensen, Mitt manifest och Prosaomvandlaren.⁷²

Borgerliga berättare och arbetarförfattare

Inledningsvis beskriver Markstedt och Eriksson vad som menas och är utmärkande för borgerliga författare. Författare som nämns är Thomas Mann och hans romaner *Buddenbrooks* och *Bergtagen*. Hjalmar Bergmans romaner *Markurells i Wadköping* och *Chefen fru Ingeborg*. Dock är det inga av Manns eller Bergmans texter som återges för läsaren. Utöver

⁶⁹ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 261 ff.

⁷⁰ Ibid, 2002, s. 275 ff.

⁷¹ Ibid, 2002, s. 285 ff.

⁷² Ibid, 2002, s. 297.

Mann och Bergman så presenteras Cora Sandel, pseudonym för Sara Fabricius, och hennes romantrilogi *Alberte och Jakob*, *Alberte och friheten* och *Bara Alberte*. Läsaren får ta del av ett utdrag ur hennes *Alberte och Jakob*.

Markstedt och Eriksson beskriver vidare de svenska arbetarförfattarna. Två författare presenteras utförligare än de andra och de är Moa Martinsson och Sara Lidman. Av Martinsson återges *Kvinnor och äppelträd* och av Lidman återges det en text ur hennes debutroman *Tjärdalen*. Andra författare som nämns är: Ivar Lo-Johansson och hans novellsamling *Statarna*, Jan Fridegårds romaner *Lars Hård* och *Trädgudars land*, Eyvind Johnssons romaner *Romanen om Olof*, *Strändernas svall* och *Drömmar om rosor och eld*, Harry Martinssons roman *Nässlorna blomma* och diktsamlingarna *Resor utan mål*, *Kap farväl* och *Aniara*. Avslutningsvis nämns Vilhelm Mobergs romaner i utvandrarserien. Temat arbetarförfattare fortsätter under rubriken Nya röster om Sverige men ur ett mer samtida och modernt perspektiv. Författare som nämns är Sven Delblanc, Kerstin Ekman, Elsie Johansson, Lena Andersson, Susanna Alakoski och Åsa Linderborg. Av Linderborg återges en text ur *Mig äger ingen*.⁷³ Elevuppgifterna har följande tema, Olika uppväxtvillkor och Var mamma punkrockare?⁷⁴

Med egna ögon

Utgångspunkten för med egna ögon är det mörka 1900-talet som har präglats av blodiga krig och ofattbara grymheter. Som ett exempel på detta återges en text ur Peter Englunds bok *Brev från nollpunkten*. Detta följs av ett utdrag ur Primo Levis roman *Är detta en människa?* Och en dikt av Nelly Sachs ur *I dödens boningar*. I samband med detta nämns också Anne Franks dagbok. Gemensamt för Levi, Sachs och Frank är att de är ögonvittnesförfattare dvs. allting som de skriver är själupplevt om jedeförföljelserna och förintelsen. Efter detta följer en beskrivning av Alexander Solsjenitsyn och hans debutroman *En dag i Ivan Denisovitjs liv*. Det är en skildring av hans egen tid i sovjetiskt fångläger och i den text som återges möter vi huvudpersonen Denisovitjs.

Markstedt och Eriksson lyfter fram rasismen och apartheidpolitikens Sydafrika. Doris Lessing var en kritiker mot apartheidpolitiken och i debutroman *Gräset sjunger* kritiserade hon detta vilket visar sig i den text som följer ur romanen. Lessing följs av en beskrivning av

⁷³ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 305 ff.

⁷⁴ Ibid, 2002, s. 319.

inbördeskriget i Bosnien och av författaren Fausta Marianovic. Hennes roman *Sista kulan sparar jag åt grannen* är en skildring av detta inbördeskrig och som läsare får man ta del av denna text. Det avslutas med Nelson Mandela och med en text ur hans självbiografi *Den långa vägen till frihet*. Gå på djupet handlar om följande två teman, Allas lika värde och Med egna ögon.⁷⁵

Litteratur som roar och oroar

I den inledande beskrivningen handlar det om dystopier (framtidsskildringar). I samband med detta nämns Karin Boye och det återges en text ur hennes roman *Kallocain*. Efter detta följer en text ur George Orwells framtidsskildring *1984*. En annan dystopi som återges är Margret Atwoods roman *Oryx och Crake*. Andra dystopier som nämns är *Du sköna nya värld* av Aldous Huxley, *Fahrenheit 451* av Ray Bradbury, *Aniara* av Harry Martinsson, *Vägen* av Cormac McCarthy.⁷⁶

Markstedt och Eriksson beskriver därefter stycket kriminalromanen och samhället. Genren utgår från existerande samhällsproblem och i det här fallet brottslighet. Författare som nämns är: Edgar Allan Poe, Sir Arthur Conan Doyle och Dashiell Hammett. Hammetts skrev deckare som hörde hemma i den hårdkokta skolan dvs. karaktärerna var hårda och våldet och kriminaliteten eskalerade i beskrivningarna. I samband med detta återges ett avsnitt ur Hammetts roman *Röd skörd*. Utöver Hammett nämns också Raymond Chandler och hans deckarserie om privatdetektiven Philip Marlowe. Detta följs av en beskrivning av det svenska författarparet Maj Sjöwall och Per Wahlöö. De skrev samhällskritiska deckare som kritiserade poliskåren. Huvudpersonen i dessa deckare är kriminalkommissarie Martin Beck. Av deras deckare återges ett avsnitt ur *Den skrattande polisen*. En annan författare som nämns är Håkan Nesser och hans romaner om kommissarie Van Veeteren. Även personskildringarna i deckargenren har fördjupats och ett exempel på det är Lisbeth Salander, huvudpersonen i Stig Larssons Millenniumtrilogi. I det avsnitt ur *Flickan som lekte med elden* som följer möter vi Lisbeth Salander.⁷⁷

Under avsnittet relationer på lika villkor handlar det om litteratur rörande jämställdhet, genus, kärleksrelationer, familjeliv och barnuppfostran. I samband med detta nämns poeten Sonja

⁷⁵ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 321 ff.

⁷⁶ Ibid, 2002, s. 343 ff.

⁷⁷ Ibid, 2002, s. 352 ff.

Åkesson och hennes dikt *Äktenskapsfrågan* återges samt Gun-Britt Sundströms relationsroman *Maken*. Andra författare som nämns och vars verk det återges delar ur är Inger Alfvén och hennes *Dotter till en dotter*, Maria Sveland och *Bitterfittan*, Axel Gordh Humlesjö och *Pittstim*, Tom Malmqvist och *Fadersmjölken*.⁷⁸ Det avslutas med gå på djupet avsnittet med följande tre teman, Vi läser en dystopi, Spanare och spioner samt Relationer som underhållning.⁷⁹

Tabell 7

Författare	Återgivna verk
Alfvén Inger	- <i>Dotter till en dotter</i>
Atwood Margareta	- <i>Oryx och Crake</i>
Boye Karin	- <i>Kallocain</i>
Camus Albert	- <i>Främlingen</i>
De Beauvoir Simone	- <i>Det andra könet</i>
Ekelöf Gunnar	- <i>Oktober spegel</i>
Englund Peter	- <i>Brev från nollpunkten</i>
Gordh Humlesjö Axel	- <i>Pittstim</i>
Hammett Dashiell	- <i>Röd skörd</i>
Hemingway Ernest	- <i>Berg som vita elefanter</i>
Joyces James	- <i>Odyssus</i>
Kafka Franz	- <i>Processen</i>
Lagerqvist Pär	- <i>Ångest</i>
Larsson Stig	- <i>Flickan som lekte med elden</i>
Lessing Doris	- <i>Gräset sjunger</i>
Levi Primo	- <i>Är detta en människa?</i>
Lidman Sara	- <i>Tjärdalen</i>
Linderborg Åsa	- <i>Mig äger ingen</i>
Malmquist Tom	- <i>Fadersmjölken</i>
Mandela Nelson	- <i>Den långa vägen till frihet</i>
Marianovic Fausta	- <i>Sista kulan sparar jag åt grannen</i>
Martinsson Moa	- <i>Kvinnor och äppelträd</i>

⁷⁸ Markstedt och Eriksson, 2002, s. 362 ff.

⁷⁹ Ibid, 2002, s. 373.

Orwell George	- <i>1984</i>
Proust Marcel	- <i>På spaning efter den tid som flytt</i>
Remark Erich Paul	- <i>På västfronten intet nytt</i>
Sachs Nelly	- <i>I dödens boningar</i>
Sandel Cora	- <i>Alberte och Jakob</i>
Sjöwall Maj & Wahlöö Per	- <i>Den skrattande polisen</i>
Solsjenitsyn Alexander	- <i>En dag i Ivan Denisovitjs liv</i>
Sundström Gun-Britt	- <i>Maken</i>
Sveland Maria	- <i>Bitterfittan</i>
Södergran Edith	- <i>Vierge moderne</i>
Woolf Virginia	- <i>Mot fyren</i>
Åkesson Sonja	- <i>Äktenskapsfrågan</i>

Tabell 7: Författare med återgivna verk i kapitlet ”Och ur dess aska flammar solen upp” – litteraturen under 1900- och 2000- talen. Eftersom de återgivna verken är många, totalt 34, så går jag inte in och kommenterar vilka verk som hör till vilka perioder. Detta framgår av den tidigare beskrivningen. Istället nöjer jag mig med att konstatera att av *Svenska impulsers* fyra kapitel så är det detta kapitel som har återgett flest verk. Hälften av verken är skrivna av kvinnliga författare.

6. Slutdiskussion

Inledningsvis ställde jag frågan om varför Wikströms förslag om införande av en litterär kanon väckte så starka känslor om det ändå som Staffan Bohman konstaterar finns en outtalad eller faktisk kanon. Dessutom frågade jag också hur denna faktiska kanon i så fall ser ut och var den finns. För att undersöka detta valde jag att göra en läroboksundersökning av två läroböcker för svenska 2 på gymnasiet, *Svenska spår 2* och *Svenska impulser 2*. Syftet med undersökningen var att studera läroböckernas litteraturförmedling, d.v.s. vilka författare och verk är det som presenteras och återges i böckerna.

Ganska snart insåg jag att det inte var en fråga om det finns en faktisk kanon, utan snarare om frågan att den finns, och att den gör det i läroböckerna. Men därmed är det heller inte sagt att litteraturen som beskrivs i böckerna representerar någon sorts bestämd kanon eller att dess litteratur ses som mer läsvärd eller viktigare än någon annan. Jag anser istället att frågan om kanon mer handlar om en föreställning om litteratur, hur den kan läsas, vad den ger oss, vad den kan säga och hur vi kan använda oss av den i dagens samhälle. Detta är i alla fall mitt intryck efter att ha studerat läroböckernas litteraturförmedling. Vad jag grundar dessa antagande på är de två läroböckernas litterära urval, upplägg, och hur läroboksförfattarna använder sig av och förhåller sig till litteraturen.

Trots att både *Svenska spår 2* och *Svenska impulser 2* är utgivna av Bonnierutbildning och används till samma svenska kurs på gymnasiet så skiljer de sig en hel del åt, främst i det litterära urvalet. Om jag först ser till de litterära perioder och teman som har beskrivits i böckerna så påminner dessa mycket om varandra. Båda böckerna tar upp och presenterar författare och verk från medeltiden, de isländska sagorna, renässansen, upplysningen, 1700- och 1800-talets litteratur och 1900-talets litteratur. Däremot har Ahlenius och Leibig helt bortsett från antikens litteratur, vilket Markstedt och Eriksson inte gjort, och inleder istället med fornnordiska världar där sju verk återges. Detta följs av beskrivningar och återgivna verk från författare från medeltiden och renässansen. Totalt återges det 10 verk i kapitlet rötter, se tabell 1. Markstedt och Eriksson återger totalt 22 verk från samma perioder varav sju stycken presenteras under antiken, se tabell 5.

Redan första jämförelsen visar en tendens till att *Svenska impulser 2* återger fler verk än vad *Svenska spår 2* gör. Detta bekräftas också när jag jämför 1900-talets litteratur, se tabell 4 och tabell 7. Markstedt och Eriksson återger mer än tre gånger så många verk men då har de också

tagit med litteratur från 2000-talet. Undantaget är kapitlen rötter och längtan i *Svenska spår 2* som presenterar 34 verk. *Svenska impulser 2* återger från samma perioder 24 verk. Slutsatsen är att Markstedt och Eriksson har ett större litterärt urval och presenterar fler författare och återger mer verk än vad Ahlenius och Leibig gör. Totalt sett återger *Svenska impulser 2* 80 verk medan *Svenska spår 2* återger 55 verk. *Svenska impulser 2* beskriver och återger fler verk av kvinnliga författare än vad *Svenska spår 2* gör. Beskrivningen av de litterära perioderna tillsammans med tabellerna över författarna och verken anser jag ha besvarat min första frågeställning som löd, Vilka författare och verk är det som representeras och återges i läroböckerna?

Min andra frågeställning handlade om det fanns en uppfattning om vilken sorts litteratur som skall läsas och frågan om det finns en icke officiell eller faktisk kanon i läroböckerna? Enligt min mening har undersökningen visat att det finns en bestämd uppfattning om vad som skall läsas. Uppfattningen är kanske inte så hårt knuten till speciella författare och verk utan mer till de litterära epokerna, d.v.s. vilka epoker har setts som viktiga och betydelsefulla.

Litteraturjämförelsen har visat att läroböckernas litteraturförmedling till större del överrensstämmer mer i fråga om beskrivningar och återgivningar av litterära perioder än av författare och verk. Ytterligare ett argument som stärker detta är att de författare och verk som har beskrivits ofta har gjorts detta mot bakgrund av de litterära perioderna. Jämförelsen har visat att läroboksförfattarna genomgående ställer författare och verk mot litterära perioder och kulturella yttringar. Detta är intressant då diskussionerna om litterär kanon ofta mer handlar om vilka författare och verk den skall innefatta snarare än frågan om litteraturbegreppet i stort.

Trots stora skillnader mellan läroböckerna ifråga om återgivna författare och verk, främst i fråga om antal, så framgår ändå en sorts inofficiell lärobokskanon i *Svenska spår 2* och *Svenska impulser 2* kopplad till vissa litterära perioder. Under 1700-talet tar båda läroböckerna upp författare som Bellman, Defoe, Lenngren, Rousseau, Swift och Voltaire och under 1800-talet, Mary Shelley, Strindberg, Stagnelius och Zola. Frågan om litterärt urval, lärobokskanon och värderingen av litteraturen, som lärobokskanonen ändå medför, kan kopplas till Brinks konstaterande om att läroboksutgivningarna alltid förutsätter ett urval av litterära texter. Urvalet påverkas av samhällets och skolans värderingar samt uppfattningar om litteraturen och litterära texter. Värderingar och uppfattningar som enligt Brink med tiden omvärderas och därmed påverkar det litterära urvalet. Men har då denna påverkan och

kanonbildningsprocess som Brink beskriver det skett? Både ja och nej. Viss del av litteraturen har blivit bestående, som författarna ovan, medan mer litteratur har tillförts som i fallet med *Svenska impulser 2*. Intrycket är att den äldre litteraturen som kan sägas stå för en sorts lärobokskanon har kompletteras med fler författare och verk. Det handlar också om frågan om vad litteraturen skall förmedla. Tidigare diskuterade Brink svenskämnets förhållningssätt till litteraturen och frågade ”Skall t.ex. svenskämnet främst vara identitetsskapande, demokratiutvecklande eller ett ämne som också ger elever tillgång till fiktiva läsarter och ökad förståelse för själva det litterära berättandet”.⁸⁰ Frågan om vad och vilken sorts kunskap som förmedlas i skolan har stor betydelse för elevernas utveckling. Gilje och Grimen konstaterade att mycket av det som vi i vuxen ålder tar för självklart och ser som sanningar har vi lärt oss i skolan. Skolan har i sin tur stått som garant för att detta är så.

Min sista frågeställning är om hur kanondebatten har påverkat läroböckernas litterära urval och utformning. I inledningen beskrev jag kort Cecilia Wikströms förslag om införande av en litterärkanon. Hon motiverade detta med att det fanns ett samband mellan skönlitterär läsning, läsförmåga och elevprestationer, försämrade läsförmåga samt elevernas rätt till stöd för att tillgodose sig litteraturen. Förslaget gick aldrig igenom men vållade stor debatt.

John Guillory konstaterade att kanon kan anses elitistisk och i sin utformning vara begränsande och ickerepresentativ. Enligt honom står kanon istället för utveckling och menar med detta att nyare verk bereds plats på bekostnad av de äldre. De återstående verken måste därefter i ännu större grad än tidigare motivera sin plats. Jag anser, vilket undersökningen har visat, att Wikströms förslag och motiveringar för en litterär kanon har påverkat *Svenska impulser 2* utformning och litterära urval.

Från *Svenska spår 2* till *Svenska impulser 2* har det hänt någonting ifråga om litterärt urval men framförallt i fråga om läroböckernas upplägg och bearbetning av texterna. Som jag tidigare har konstaterat använder sig Markstedt och Eriksson i *Svenska impulser 2* av ett mycket större litterärt urval och återger fler verk från olika författare. Tidigare i slutdiskussionen använde jag mig av Brink som beskrev värderingarnas betydelse i samband med urval. Men värderingarna styr inte bara detta utan också frågan om hur texter skall läsas och tolkas. Det är här som Markstedt och Eriksson går ett steg längre med sin lärobok än vad

⁸⁰ Brink Lars, ”Kanon och kulturarv i ett föränderligt samhälle”, i Staffan Thorson (red), *Andra nationella konferensen i svenska med didaktiskt inriktning*. Göteborg 2004, s. 21.

Ahlenius och Leibig gör. Användandet av båda läroböckerna bygger på ett processinriktat arbetssätt som i *Svenska spår 2* redan beskrivs i inledningen. Arbetssättet är inte lika uttalat i *Svenska impulser 2* men däremot använder de sig av det i en större utsträckning än vad *Svenska spår 2* gör anser jag. Uppgifterna i *Svenska impulser 2* handlar om att diskutera, skriva, samtala om texten, tala och undersöka och de knyter an till texterna på ett helt annat sätt än vad de gör i den andra läroboken. Anne-Kari Skardhamar beskrev hur elevers subjektiva tolkningar kunde vara en utgångspunkt för vidare studier och det är så jag tycker man skall se på dessa elevuppgifter. Eleverna skapar på detta sätt sina egna subjektiva föreställningar, erfarenheter och tolkningar utifrån elevuppgifternas förutsättningar. Markstedt och Eriksson använder sig mycket mer av bilder och illustrationer i samband med beskrivningar av författare och verk. De knyter samman bild, text och film. I handledningen till läroboken skrev de att de utöver litteraturen också ser bild och film som en viktig källa till kunskap.

Om jag sedan ser till hur Markstedt och Eriksson använder sig av litteraturen så gör de detta på ett helt annat sätt än vad Ahlenius och Leibig gör. I genomgångar och beskrivningar använder de sig dels av litteraturen som hör till perioden men också av annan litteratur, ofta mer samtida, för att beskriva eller påvisa samma sak. Ett exempel är avsnittet om Sapfo och hennes lyrik. Inledningsvis beskrivs hennes diktning och vad som kännetecknar den. Därefter återges hennes dikt *Fragment 31* följt av Karin Boyes dikt *Hur kan jag säga*. Det dikterna har gemensamt är att de är skrivna på liknande sätt och ger uttryck för samma sak, i det här fallet känslor. Sapfos diktning går igen i Karin Boye trots att det skiljer mer än två tusen år mellan dikterna.

Ahlenius och Leibig använder sig också av litteraturen på detta sätt i *Svenska spår 2* men inte alls i samma utsträckning. Men ett exempel på detta är avsnittet om Tolkien och *Sagan om ringen*. Där ser Ahlenius och Leibig parallellerna mellan dagens fantasyskildringar med intresset för den fornnordiska historien och mytologin. De utgår från något som är bekant för eleverna d.v.s. *Sagan om ringen* för att skapa en bro över till den fornnordiska historien. Jag tycker att båda läroböckerna, men framförallt *Svenska impulser 2*, använder sig av litteraturen som dialogskapande verktyg. Som Olga Dysthe beskriver det kunde litteraturen fylla en viktig roll i dialogförmedlandet mellan eleverna och mellan eleven och omgivningen. Ytterligare exempel på detta är vampyravsnittet från *Svenska impulser 2*. Utgångspunkten är den klassiska vampyrskildringen *Dracula* av Bram Stoker som följs av de samtida vampyrskildringar som

Låt den rätte komma in och *Om jag kunde drömma*, texter som eleverna identifierar sig med. Markstedt och Eriksson återknyter de historiska skildringarna med samtida och modernare verk genom att utgå från det som intressant och spännande idag. Genren som sådan skildras därför ur olika perspektiv och av olika författare vid olika tider. Syftet med detta blir tvådelat, dels väcks intresset för läsandet på samma gång som ett intresse väcks för de äldre verk som de nyare verken bygger på. Undersökningen har visat att Markstedt och Eriksson genomgående använder sig av litteraturen på detta sätt. Metoden kan knytas till Kardhamars beskrivning om identifikationestetik dvs. ny litteratur tillförs för att läsarna, i det här fallet eleverna, skall känna igen sig. De identifierar sig med den nya litteraturen. Undersökningen har också visat, vilket jag har gett exempel på, hur Markstedt och Eriksson precis som Brink beskrev det kombinerar elevernas egna litteraturupplevelser och läsintresse med litteraturvetenskapen.

I början av slutdiskussionen konstaterade jag att det finns en faktisk kanon men att den istället för att innehålla författare och verk istället innehåller en föreställning om litteraturen. Genom användandet av *Svenska impulser 2* kan elever få de kunskaper och verktyg som behövs för att ta del av denna föreställning. De måste själva först vilja läsa, upptäcka mönster, analysera texter och bilda sig egna uppfattningar. Undersökningen har visat att båda läroböckerna men framförallt *Svenska impulser 2* använder sig av modernare litteratur som eleverna identifierar sig med för att skapa läslust och även väcka intresset för gårdagens litteratur. Cecilia Wikströms förslag om att se kanonbegreppet som någon sorts referenspunkt kanske inte var så dumt ändå. Bergsten och Elleström hade en liknande tanke om att se kanonbegreppet som en sorts litterär översiktskarta och menade att det var först när den övriga litteraturen ställdes mot denna som litteraturen verkligen framträdde. Är det inte detta Markstedt och Eriksson gör i *Svenska impulser 2*?

Litteraturlista

Tryckta källor

- Ahlenius Monica och Leibig Annika, *Svenska spår 2*, Stockholm 2002.
- Ahlenius Monica och Leibig Annika, *Svenska spår 2 Lärarhandledningen*, Stockholm 2002.
- Bergsten Staffan och Elleström Lars, *Litteraturhistoriens grundbegrepp*, Lund 1990.
- Bohman Staffan, *Att sätta ansikte på samhällen*, Stockholm 2010.
- Brink Lars, ”Kanon och kulturarv i ett föränderligt samhälle”, i Staffan Thorson (red.), *Andra nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning*. Göteborg 2004.
- Brink Lars, *Gymnasiets litterära kanon, Urval och värderingar i läromedel 1910-1945*, Uppsala 1992.
- Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik och Wängnerud Lena, *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Stockholm 2003.
- Gilje Nils och Grimen Harald, *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Göteborg 1992.
- Markstedt Carl-Johan och Eriksson Sven, *Svenska impulser*, Stockholm 2010.
- Martinsson Bengt-Göran, *Tradition och betydelse*, Linköping 1989.
- May Tim, *Samhällsvetenskaplig forskning*, Open University Press, Buckingham 1997.
- Skardhamar Anne-Kari, *Litteraturundervisning i skolan*, Oslo 1993.
- Svedner Per Olof, ”Är litteraturen mål eller medel”, *Svenskläraren Tidsskrift för svenskundervisning*. Kivik 2006, nr 2.
- Svedner Per Olof, *SVENSKÄMNET & SVENSKUNDERVISNINGEN, Delarna och helheten*, Lund 2010.

Elektroniska källor

Sveriges Riksdag, Motion 2008/09: Ub236 Litterär kanon,

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GW02Ub236 (2011-11-18).

<http://www.sanomautbildning.se/m2/Gymnasie--vuxenutbildning/Svenska/> (2011-12-01).

http://www.skolverket.se/forskola_och_skola/gymnasieutbildning/2.2954/amnesplaner_och_kurser_for_gymnasieskola_2011/ (2011-12-02).

Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/lang/kanon/220745> (2011-11-17).

<http://www.sanomautbildning.se/upload/SvenskaImpulserFolder.pdf> (2011-12-22).

<http://www.sanomautbildning.se/m2/Gymnasie--vuxenutbildning/Svenska/Svenska/Baslaromedel/Svenska-impulser/> (2011-12-22).